ԲԻՒՐԱԿՆ

ԼՐԱԳԻՐ

ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Բ ՏԱՐԻ | ԹԻՒ 31 | 16/1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1883

1. Բիւրակն առ այժմ սովիսը երիւ անգամ պիտի հրատարակուի։ — **2.** Տարեկան գինն է տասնեակ տեղոյ համար $2^1/_4$ արծաթ մէնիտ, թղթատարութեան ծախքը մեր վրայ ըլլալով։ — **3.** Զեռքէ կը ծախուիլ հատը 100 բարայ։ — **4.** Բաժանորդ գրուիլ ուզողները դիմելու են կամ իրենց հասցէն գրելու են առ խմբագիրն 'ի Գրատուն Փարիզու Յակոբեան խաչ թիւ 13, 14։ Նաեւ Կրնան Ղալաթիոյ կողմն Ամերիկեան վանառատունն ալ դիմել Եէնի նամի փողոց թիւ 13։ — **5.** Բիւրակնի վերաբերեալ ամենայն գրութիւն եւ բաժանորդական վճարումնք պէտք է ուղղել առ խմբագիրն։ — **6.** Անվնար նամակ չառնուիր եւ գրութիւն չընդունուիր։ — **7.** Տասն օրինակի համար բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ ձրի կը տրուի։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ազգ. — Դատ մը հետախոյզ. — Նիւթականութիւն եւ մանրացոյց. — Տիեզերաց մէջ վատնում չկայ. — Երկնից մօտենալ. — Եռացական մարմինք. — Մարդ եւ բնութիւն. — Շուէտ եւ Նորվեկիա. — Ազգ. — Քաղաքական տեսութիւն։

ԱԶԳ

Ամենք բարեկամք ուզած են ունենալ Բիւրակնի նախորդ շրջանին ամբողջ թիւերը ի մի հատոր, բայց մի քանի թիւերն բոլորովին սպառած լինելուն պատճառաւ ցարդ կարող եղած չէինք յիշեալ բարեկամաց փափաքն լեցնել։

Այժմ կը ծանուցանենք համայն ընթերցասիրաց որ սպառեալ թիւերն վերստին տպագրութեամբ 'ի լոյս բերուած ըլլալով՝ անցեալ կամ առաջին շրջանի 24 թիւերն միահատոր կազմեալ և անկազմ կը վաճառուի Հանդիսիս գրասենեակը։

Նաև այս առթիւ կը խնդրուի Բիւրակնի ազնիւ բաժանորդներէն որ փութան վճարել իրենց բաժնեգինները, քանզի մեծ անձկութիւն կը կրեմք այս մասին, քանզի ինչպէս արդէն ըսած եմք, լրագրոյս վերաբերեալ ամեն ծախք առանց բացառութեան կանխիկ կը վճարուին։ Արդէն երկրորդ շրջանի առաջին երեք ամիսներն անցան և տակաւին մեր գաւառաբնակ գործակալք գրէթէ ստակ ղրկած չեն, մանաւանդ՝ թէ 'ի մայրաքաղաքին և թէ 'ի գաւառս կան բարեկամներ ևս որոց համար կը ցաւիմք ըսելու, տակաւին հատուցած չեն անցեալ շրջանէն ունեցած պարտքերնին։

Թէև ինքնայայտ իրողութիւն մի է՝ որ ո և է ձեռնարկութեան մէջ աշխատանքը գլխաւոր պայման է յաջողութեան, այսու հանդերձ գործնական կեանց անբաժանելի պահանջներէն մին և կարեւորագոյնն ալ միջոցի պէտքն է։ Ո և է նպատակ մը կամ ձեռնարկութիւն մը գլուխ հանելու համար իրեն յատուկ եղած *միջոցը* պէտք է, եթէ ոչ՝ չես կրնար գլուխ հանել։

Յուսով եմք որ մեր ընթերցասէր ազնիւ բարեկամք այս ըսածնիս նկատողութեան առնելով՝ պիտի փութան մեզ քաջալերել։

ԴԱՍ ՄԸ ՀՆՏԱԽՏԷՆ

Գիտութիւնը ուսուցած է մեզ որ ժանտամահերն դիպուած չեն քաղաքակրթութեան մէջ, թէ ասոնք ամենուրեք և հանապազ բնական օրինաց եղծման պատուհասներն են։ Ո՛չ ևս Աստուծոյ ցասման դաղտնավորհուրդ այցելութիւններ են, հապա ըստ Աստուածային տնօրինութեան և մարդոց օգտին համար սահմանուած և 'ի գործ դրուած բնական պատիժներ են որ օրինաց անհնազանդութենէ կը հետեւին։ Հնտախտը և ժանտամահը երկար պատմութիւններ ունին, և քանիցս աւերում բերած են քաղաքաց և ազգաց։ Պերիկլէսի կեանքը վերջացնող սոսկալի ախտը դրեթէ անմարդաբնակ ըրաւ Ցունաց Աթէնք մայրաքաղաքն։ Ցայնժամ այդ հոյակապ քաղաքն շաբաթներով մահուան ձեռքն յանձնուած էր. աղբիւրներու մօտերն դիակներու շեղջակոյտեր կը բարձրանային այն թշուառ զոհերով որք սողոսկելով կը դիմէին անդր վերջին անգամ զովացուցիչ ումպ մը ջուր խմելու համար։ Նաևս այն ժանտամահն որ ողջոյն Եւրոպիոյ և Արեւելից մէջ զարհուրելի կոտորածներ ըրաւ երրորդ դարու մէջ, ըստ Կիպրիանի հաշուոց, ամբողջ մարդկային սեռին կէսը ջնջեց։ Մահու այդ նոյն ահռելի պատգամաւորն դարձեալ երեւեցաւ վեցերորդ դարու վերջերն, և ամբողջ քաղաքներ անբնակ եղան։ Զորեքտասաներորդ դարն տեսաւ այն անխմանալի ժանտախտն որ տարածեցաւ Արեւելից վերջին ծայրերէն մինչ յԻրլանտա և մեծ քաղաքներն հարիւր հազարներով կը համրէին իրենց մեռելներն։ ՅԱնգղիա ընդարձակ դաշտաներ ամայացան. երկրագործութիւնն դադարեցաւ առ 'ի չգոյէ աշխատաւորաց։ Տրֆօ անուն հեղինակն այնքան կենդանի դոյներով նկարագրած է 1666 ի Լոնտոնի ահեղ ժանտամահն որ մարդ չկրնար մոռնալ զայն։ Վաթսուն և վեց հազար հոգի կորսուեցան այդ ժանտամահէն։

Միջին դարուց մէջ մարդիկ կը խորհէին թէ այս ահեղ պատուհասներն Աստուածային ցասման անհասկանալի յարձակումներն էին, յորոց պէտք էր ազատիլ, ոչ թէ մաքրութեամբ և ապրելու առողջարար եղանակաւ, այլ ուխտադնացութեամբ, քուրձեր հագնելով, ցաւագին անձնուրացութեամբք և ամեն կերպ անբնական և անսովոր կրօնական պաշտօններով։ Եւ դեռ մինչև ցայսօր կան այնպիսիք որ կը կարծեն թէ այս տեսակ համաճարակ ախտերն յատկապէս Աստուածային դատապարտութիւններ են ղորս կասեցնելու ջանքերն իսկ ամբարշտութիւն պէտք է համարուին։

Ցերաւի այս զարհուրելի ախտերն Աստուծոյ տնօրինած պատիժներն են, և մէկ մտօք նորա բարկութիւնն կ'արտայայտեն, բայց ոչ թէ ընդհանրապէս հասկցուած մտօք։ Փլչելու վրայ եղող շինուածքի մը մէջ կը բնակիս և օրն մէկը այդ խարխուլ շէնքն կը կործանի և կը վնասէ քեզ և քուկիններդ. այս ևս Աստուածային բարկութիւն է, և ասոր նման են կարգ մը չարիքներ ևս։ Կրկին և կրկին ազդարարութիւն կը լինի մեզ որ պարտիմք հնազանդիլ յերկնից կարգեալ օրինաց։ Երբ զանցառութիւն կընենք, յայնժամ հետեւանքը կը կրեմք լուռի։ Հնտախտ և ժանտամահ ընդ միշտ

և ամենուրեք կը նշանակեն պատշաճապէս ապրելու օրինաց եղծումն. կը նշանակէ թէ աղտեղութեանց և անմաքրութեանց լիճ մը դոյացած է հոն՝ ուր առողջութեան աղբիւր մը դանելու էինք. դիտելու արժանի իրողութիւն մ'է որ հնատախտ և ժանտամահ քաղաքակիրթ և քրիստոնեայ ազգաց մէջէն առած չեն իրենց ծագումն։ Ասոնք միշտ իրենց զարհուրելի ճանապարհորդութիւնն սկսած են այնպիսի վայրերէ և այնպիսի ազգերէ որք չեն վերաբերիր քրիստոնեայ քաղաքակրթութեան։ Այս ամենայն մեծամեծ պատուհասներն յԱրևելից չուած են և իրենց յառաջխաղացումն կենաց այնպիսի վիճակներէ ծագում առած է որ ընդհանրապէս չեն թոյլատրուիր քրիստոնէական քաղաքակրթութեան ամենէն ստորին աստիճանաց մէջ իսկ, ժանտամահի և հնատախտի համար պատասխանատու են այն վերջին աստիճան ստոր նացեալ ազգերն որք կենաց այնպիսի ունակութիւններ ունին որ ծագում կուտան այս սոսկալի ախտերուն։

Ուրեմն չարիքներն և աղէտներն ընդ հանրապէս պատճառներ ունին զերս բառնալ տալու համար Աստուած ձայն կուտայ մեզ, անհաճոյ հեռեւանքներ կրել տալով մեզ։ Այս մտօք Աստուծոյ ձայնն են անոնք, և այս ձայնը դեռ շատ ուրիշ ընկերային և ազգային չարեաց մէջ ալ կը դտնենք։ Աստուած յարաժամ կը դրդէ զմեզ կերպ կերպ անհանգստութիւններով՝ որպէսզի երնեմք եւ վերցնեմք այն աղետից պատճառներն եւ այսպիսեաւ զարգանամք և բարձրանամք.

Սակայն առաւել խորին դատ մ'ալ կրնամք առնուլ։ Այս ախտերն աղտեղութիւններն մաքրելեւ չարեաց պատճառներն բառնալէ բարձագոյն բան մը կուսուցանեն մեզ։ «Այս ախտերն» կըսէ նշանաւոր հեղինակ մը, «իրենց գործողութեանց դաշն բովանդակ աշխարհն ըրած են։ Ասոնք մարդկութեան ընդհանուր միութեան դաղափարն մեր վրայ կը տպաւորեն սոսկալի աղդութեամբ։ Զեմք կարող անտարբեր լինել Զինաստանի եւ Հնդկաստանի մարդկանց ունակութիւններուն, երբ այս մարդիկը մեզի մահ եւ զարհուրանք կը խրկեն։ Կալկաթայի և Դահիրէի առողջական վիճակն այնքան կարեւոր է մեզ համար, որքան բուն իսկ մեր քաղաքինն։ Քաղաքակրթութեան բոլոր միջոցներն ունենալով հանդերձ ուրիշ երկրայ անընդունակութիւններն եւ զեղծումներն կրնան մեզ վտանգի մէջ ձգել. վասն որոյ մարդիկ ամեն ատենէ աւելի կը զգան թէ ինչպէս տարբեր աղդեր եւ տարբեր երկիրներ իրարու հետ կապակցեալ են և չեն կարող անտարբեր լինել միմիանց վիճակին։» Այս մահաբեր ախտերն ուրեմն իրենց զարհուրելի եղանակաւն կը յեղյեղեն Քրիստոնէութեան այն փառաւոր ճշմարտութիւն թէ ամեն մարդիկ մի Հօր որդիք են եւ եղբարք միմիանց. թէ միոյն յառաջադիմութիւն և բարձրութիւն ամենուն շահն է, և միոյն անկումն և թշուառութիւն ամենուն կորուստն է։

«Արար Աստուած 'ի միոջէ արենէ զամենայն ազգս մարդկան՝ բնակեալ 'ի վերայ ամենայն երեսաց երկրի։» Գործ. ԺԷ. 26։

ՆԻՒԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՆՐԱՑՈՅՑ

Շարունակութիւն եւ վերջ տես թիւ 30

Մեր մանրացոյցն ոչ թէ միայն կապացուցանէ թէ այս փոքրիկ կենսակազմն՝ բաբախող շարժում և ինքզինք բաժնելով բազմանալու զօրութիւն ունի, այլ նաև ցոյց կուտայ թէ ուղիղ դծի մը վրայ յառաջ կը շարժի այն, և այսպիսեաւ է որ կը յօրինուին վերեւ յիշուած ջղերն, ոսկրներն մկանունք և այլն։ Այդ փոքրիկ կենսակազմ հիւթը իւր մէջ ապրող հիւթն անկենդանի կը փոխէ, իւր ետեւն կը թողու զայն և ինք յառաջ կը խաղայ։ Մանրացոյցով կը տեսնեմք թէ ինչպէս հիմայ հոս է այն, և սակաւ ինչ յետոյ հոն՝ անկենդան հիւթ ձգելով միայն։ Եւ այսպէս յառաջանալով՝ երբոր այսպէս մէկ ուղղութեամբ շարժի իւր հետքին վրայ թողլով այդ նորակազմ անկենդան նիւթն, կրնաք դիւրաւ երեւակայել թէ կրնան զանազան թելեր մանուիլ այս եղանակաւ։ Եւ իրօք ասոնք խումբ խումբ այլ եւ այլ տեսակ թելեր կը մանեն։ Հոս կը տեսնես խումբ մը կենսակազմ հիւթեր որք այս կերպիւ կը յօրինեն միանոյն բարակ թելերն. հոն կը տեսնես ուրիշներ որք կոկսին շինել ջիղ։ Այսպէս տեղ մը ջիղ կը հիւսեն. տեղ մը ոսկր, տեղ մը մկանունք, տեղ մը երակներ։ Կենսակազմ հիւթերն շարունակ յառաջ կը խաղան, շարունակաբար ապրող նիւթոյ կը փոխեն իրենց ընդունած անուշիչ նիւթն. և ապա այդ ապրող նիւթն դարձեալ իրը անկենդան նիւթ կը թողուն իրենց ճամբուն վրայ, եւ կը շարժին յառաջ. և երբ այս ընթացիւք իրենց թելերն կը մանեն և կաւարատեն, կը տեսնեմք որ այդ թելերն կը մանուին կը հիւսուին և կտաւի պէս կը դործուին իսկ։ Եւ այս ամենայն դործողութիւնք կը կատարուին նոյնատեսակ կենսակազմ հիւթերու շարժմամբն։ Խումբեր իրարու հետ կը միանան և կը հիւսեն. ուրիշ խումբեր ըստնքին և երկայնութեան շարժելով՝ կտաւ դործելու նման կը դործեն մարմնոյն այլ եւ այլ հիւսուածներն, եւ այս մի և նոյն տեսակ կենսակազմ հիւթերէն կարատդրուին մեր ոսկորներն, շնչերակներն և այլն, որք այնքան տարբեր են իրարմէ իրենց տեսակովն։ Եւ մեք ահիւ և ակնածութեամբ կը կանգնիմք այս զարմանահրաշ դործողութեանց առջեւ. ինչ զօրութիւն է այս որ երբ առաջին անդամ կեանքը կարթննայ ձուին մէջ, կը մտէ կենսակազմ հիւթն այս տարօրինակ դործերն կատարելու։ Մեր ճանչցած քիմիական և ֆիզիքական զօրութիւններն չեն զայն մղողներն. զայդ դիտեմք. բայց երբ կը տեսնեմք մեր աչօք որ այս անկերպարան, անդոյն եւ մածուցիկ փոքր զանդուածներն ըստ կենսակազմ անուանեցինք, չունենալով իրենց մէջ մեր ճանչցած նիւթերէն զատ ուրիշ նիւթ մը, տակաւին մի անտեսանելի եւ անխմանալի զօրութեամբ մը, նախատեսութիւն և նպատակ մը ունենալով՝ ճամբայ կելնեն սքանչելի ճշդութեամբ յօրինելու մարմնոյ բոլոր մանուածոյ ջղերն, մկանները, ոսկորներն և ամեն ինչ, պէտք չէ՞ հարցնեմք թէ ինչ զօրութեամբ է որ յառաջ կը տարուի այս դործն. և երբ մեր ճանչցած նիւթոյն մէջ չեմք գտներ այն զօրութիւն,

անիմաստասիրական կամ անդիտակցութեան կը լինի եթէ հաւատամք անհիւթ զօրութեան մը, եթէ հաւատամք իմացականութեան մը որ նիւթէն վեր կամ անոր եռեւն կը կենայ և կը մղէ ու կը կառավարէ զայն։

Ինչ որ ասա յիշեցինք բնաբանական իրողութիւնք են զորս կընդունին ամեն նշանաւոր բնաբանք. և արժան է որ դնեմք զայնս առաջի հանրութեան ինչպէս որ են անոնք։ Անհիւթ կեանքի մը և նիւթէն վեր իմացականութեան մը գոյութիւնն ուրանալէ յառաջ, մարդիկ պէտք է կարող լինին նիւթոյ օրինօք բացատրել կենաց այս զարմանալի ինդիրներն. և բացատրեն մեզ թէ կոյր եւ անկերպարան կենսակաղմ մը ինչպէս կը յառաջանայ այնքան որոշ կանոնաւորութեամբ այնքան համաձայն՝ նախապէս դծեալ ծրագրի մը։ Ասոնք են որ ինքնին կը շինեն աչքի նման զարմանալի և մանուածոյ գործարան մը։ Թող նային այս մարդիկը մարդկային ձեռքի մը կամ աչքի մը վրայ, թող զմայլին այն շինութեանց ճշդութեան և կատարելութեան վրայ, և յետոյ թող նային մանրացոյցով այդ փոքրիկ կենսակաղմին որոյ անհամար խումբերն են որ այնքան ճշդութեամբ կը շինեն զանոնք, և տակաւին եթէ այս մարդիկը չեն կամիր հաւատալ նիւթէն վեր եղած զօրութեան մը, պիտի պարտաւորին հաւատալ թէ այդ անկերպարան հիւթն ինք իմացական էակ մ'է, և կամ պիտի պարտաւորին պաշտել զայն իբր Աստուած, և այս անտեղութեանց մէջ պիտի իյնան միայն անոր համար որպէս զի չհաւատան թէ կեանքը նիւթէն վեր է, կամ որպէս զի չհաւատան թէ տեսանելի տիեզերքէն վեր դերագոյն իմացականութիւն՞մը կայ։ Ապա թէ ոչ թող բարեհաճին իրենց ճոռոմախօս փիլիսոփայութեամբ բացատրել մեզ թէ ինչպէս այս միւնոյն կենսակաղմը կը յօրինէ դաշտի շուշանն, անտառայ իշխող առիւծն և նեւտոնի մը ուղեղն, թող հաճին բացատրել մեզ թէ ինչպէս կարտադրեն այս բաղմաղան և ամենայնիւ այլատեսակ կեանքերն դրեթէ միեւնոյն քիմիական նիւթերովն։ Հոս է կենաց մեծ խնդիրն. և կենաց այս դաղտնածածուկ զօրութիւնն է որ ի վեր քան զամենայն կը խորտակէ նիւթականութեան վարդապետութիւններն։ Արդէն այս վարդապետութեանց ամենէն դլխաւոր հեղինակք իսկ այս կէտին մէջ շուարած են, ոմանք խուսափելու համար այս կնճիռէն այնպիսի ցնորական ենթադրութեանց դիմած են որք միայն մարդոյ ծիծաղն շարժելու յարմար եղած են. այլք աւելի անկեղծ լինելով համարձակաբար խոստովանած են թէ կենաց ինդիրը լուծելն անհնարին է։ Բրոֆ. Հըքսլի կը խոստովանի թէ արդի դիտութիւնն անկարող է կամուրջ մը ձդել այն մեծ վէրին վրայ որ կը կենայ կենաց և անկենդանութեան միջեւ։ Հըքսլի որ Հէքէլէն աւելի ղդուշաւոր է, կըսէ նաև թէ կեանքն է պատճառ դործարանաւորութեան, և ոչ թէ դործարանաւորութիւնն է կենաց պատճառ. այսինքն բուսական և կենդանական կազմութիւնք չեն որ կեանք յառաջ կը բերեն, այլ կեանքնէ որ յառաջ կը բերէ բուսական և կենդանական կազմութիւններն։ Այսպէս կեանքը կը զատուի պարզ դործարաններէն եւ նիւթէն, այսպէս այն կը բարձրանայ դեր ի վեր քան զայնս, և այսպիսեաւ է որ մանրացոյցն իսկ կսկսի մեզ ցոյց տալ անմահութեան տեսիլներ։

ՏԻԵԶԵՐԱՑ ՄԷՋ ՎԱՏՆՈՒՄ ԶԿԱՅ

Ո՛րպիսի անտեսադէտ մ՚եղած է բնութիւն ըստ Աստուածային տնօրինութեան։ Նա անտեսաբար կը գործածէ մինչեւ իսկ լոյսն զոր ունի այնքան առատութեամբ. յորժամ արեգն կերթայ ուրիշ երկիրներ լուսաւորելու եւ մեր բնակած երկրին մէջ մարը կը մնոյ, բնութիւնն արեգակէն լուսինին տրուած լոյսն ձեռք կառնու եւ իրը դիշերային կանդեղ կը գործածէ զայն. եւ մինչեւ անդամ այն անբմբռնելի հեռաւորութիւնն ունեցող աստղերէն լոյս կը խլէ մեղի։ Տնտեսաբար կը գործածէ ջերմութիւնն ողջոյն աշխարհի կենաց եւ առողջութեան համար, ճիշդ պէտք եղածին չափ գործածելով՝ եւ այս նպատակիս համար երկրաբական օդային եւ ովկիանեան հոսանքներ գոյացնելով։ Տնտեսաբար կը գործածէ ջուրը. վասընդի մէկ կաթիլ մը ջուրն հաղարաւոր նպատակներու համար եւ հաղարաւոր տարբեր տեղեաց մէջ կը գործածէ։ Ի՛նչպէս զգուշութեամբ եւ ճշգութեամբ կաթիլ մը ջրոյ փոքրագոյն մասերն աղօտ ծովէն կը զատէ, մաքրելու օդն, կենդանացնելու տունկերն, լցունելու աղբիւրներն նկարելու գերկինն եւ պահպանելու ամբողջ մարդկային կեանքն։ Ի՛նչպէս, իւր տարերայ մեծագոր ներդործութեամբ կը փշրէ ապառաժն եւ ի վայր կը տապալէ զայն լեռներէն եւ բլուրներէն, որպէսզի այն փշրեալ ժայռոցն հովիտն եւ դաշտն քերրի լինին եւ անսահման ու անվերջ հունձքեր արտադրեն։ Ի՛նչպէս մինչեւ անդամ մեռեալ դարնան աճիւնն խոտի կը փոխարկէ եւ այդ աճիւնէն ծաղիկներ կը փրթեցնէ ինչպէս միւնոյն անտեսութիւնն ի գործ դնելով բիրտ հանքերուն համար իսկ դեռնի աւաղէն անդամ տեսակ մը հեռաբբբրական եւ նուրբ հիւթ կը զատէ եւ անով կը պատէ աճող ցորենին փափուկ ծղօտներն։ Ի՛նչպէս կը փրկէ մէն մի մաղ, մէն մի մասնիկ եւ մէն մի արտաշնչութիւն զայն նպատակի մը գործածելու համար։ Ի՛նչպէս ցորենի հնձոց կը փոխարկէ ձիւն եւ սառն որք իրը աղբ կը պարարեն աղքատ մարդուն արտերը։ Ի՛նչպէս կը մնուցանէ բոյսերն որ իւր կենդանիներն անօթութենէ չը մեռնին։ Այն՝ որ անուշադրութեամբ կը նայի բնութեան վրայ, կը կարծէ թէ ամեն ինչ շռայլաբար կը վատնուի հոն։ Շատ անդամ կը խոսիմք ծաղկանց վրայ որք կը ծնին շինելու առանց տեսնուելու, կը խոսիմք հեղեղներու վրայ որք կը թափուին աննպատակ։ Բայց եթէ խորին ուշադրութիւն նուիրեմք, այս մեր սխալ պիտի ուղղեմք. եւ պիտի տեսնեմք թէ բնութիւնն ինչպէս բարեկարգ եւ անտեսական է իւր բոլոր գործոց մէջ։

ԵՐԿՆԻՑ ՄՕՏԵՆԱԼ

Կը բաղձամ որ Աստուծոյ հայը ինչ յերկնից եւ տայ քեզ այն կեանք զոր կը վայելեն հրեշտակք։ Կը բաղձամ ջերմագոյն, քաղցրագոյն, առաւել անշահախնդիր եւ համակիր սիրտ մը եւ առաւել ճշմարիտ ընկերային սէր ունենալ։ Մոռցիր՝ ինքզինքդ եւ ջանա՛ այլոց համար աշխատիլ, ջանա՛ բան մը ընել մէկ ընկերիդ մթութիւնը ցրուելու. բեռներն նուազեցնել, տրամութիւնն ամոքել, ուրախութիւններն

բաղմապատկել եւ խորտաբորտ ճանապարհն հարթել։ Ջանա՛ հանել չարչարող փուշ մը, կամ քիչ մը լուղ թափել ջախջախեալ եւ վիրաւորեալ հոգւոյ մը վրայ։ Փնտռէ՛ անբարեկամ եւ կարօտ մէկը որում պարդեւես քու համակրութիւնդ, առատասրտութիւնդ եւ մարդասիրական գործերդ։ Եւ պէտք չունիս հեռներն երթալ, այսպիսիք լի են շուրջդ, այնպիսիք որ եթէ մինչեւ իսկ չկարօտին նիւթական օգնութեան, կը կարօտին համակրանաց եւ սիրոմնան։ Ըսէ զայս, եւ տես՝ թէ ինչպէս քու յուրտ եւ կարծրասիրտ անձնասիրութիւնդ կըսկսի նուազիլ, եւ քու ընկերային սէրդ կաճի։ Տե՛ս՝ թէ որպէս երկնի պատուհանք կը բացուին ի ներքս քո, եւ ամայի ու անբերրի հոգիդ 'ի վերուստ եղած սիրոյ անուշ հեղեղներով կը պարարի։ Եթէ մեր խորհուրդք եւ ղդայմունք եղնեն մեր սրտէն ուրիշներուն օրհնութիւն մատակարարելու, յայնժամ Աստուածային սիրոյ եւ ողորմութեան պարգեւներն կընդունիմք ըստ աստուածական բանի թէ «Տուք եւ տայի ձեզ։

ԵՌԱՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆՔ

Զիք ինչ դժար քան զժամանակագրական պատմութիւն այն բարեշրջմանց (evolution) եւ փոփոխմանց զոր երկիրը կրած է իւր ծագումէն մինչ ցպատմական ժամանակս։ Այն երեւոյթք, բնութեամբ բաղմակերպ, որք զուգընթաց յառաջացան ի ձեւակերպութիւն երկրիս ահագին կոյտին եւ 'ի կազմութիւն նորա արդի ձեւոյն, գրեթէ միահաղոյն ծագած են ի միում վայրկենի։ Սիկային (sèdimentaire) հողոց կոյտերը կ'ընդհատուէին, կը խանդարուէին ընդ միշտ յեղակարծ եռացական բուռն երեւոյթներէ, սիկային խաւոց մէջէն հրային ժայռից յանկարծական արձակումներէ։ Այս չիրթ եւ խառնակ գործողութեանց անաչառ եւ հիշդ ժամանակագրական բացատրութիւն տալ անկարելի է. այս մշտատեւ բաղմախառն երեւոյթից մէջ չեմք կարող որոշել թէ որը հիմնական, որը դիպուածական, եւ թէ որը երկրորդական է։ Այս դժուար նիւթը փոքր ինչ լուսաւորելու համար, արդի հողագնդին յառաջընթաց կազմակերպութեան յարընչական դէպքերը երկու մասի բաժնած է արդի երկրաբանութիւնը. Սիկային հող, զոր նախնի երկրաբանութիւնը Նեբդոնեան հող կը կոչէր, յիշելու համար թէ այս հողերը ծագած են հին աշխարհին ծովերէն թողուած կոյտերէն. — եւ հրային հող կամ եռացական կազմութիւնք։ Այս վերջնոյն կը պարտի երկիրս իւր արտաքին կազմակերպութեան ձեւակերպութիւնը։

Այն ժայռերը որք կը բաղադրեն եռացական հողերը, եւ որք երկրիս կեդրոնէն եկած են հրահալ վիճակի մէջ, բոլոր ժամանակաց, նա մանաւանդ հին ժամանակաց խաւադրեալ (stratifié) կոյտերուն հետ խառն կամ յաւելեալ կը գտնուին։ Այն հողերը այց ծնունդ տուած են այս ժայռերը, կրկնակի կը գրաւեն մեր ուշը. նախ՝ վասնզի մտած են հողային կեղեւին բաղադրութեան մէջ, երկրորդ՝ վասնզի իրենց եռացման ատեն հողոյն վրայ տպած են ձեւակերպութեան ու կազմակերպութեան յայտարար փիծեր։

Եռացական կազմութիւնք ըստ պատմական կարգին իրենց ծագման՝ երեք դասի բաժնուած են։

1. Կրանիդական եռացմունք, հնագոյնն բոլոր եռացմանց.

2. Պորֆիւրական եռացմունք, որք յառաջ բերած են պորֆիւրք եւ դրաբական (trappéenne) ժայռք.

3. Հրաբխական եռացմունք, որոց յաջորդած են դրակիդ (trachyte, երասոյ քար), պազալդ (basalte, սեւակուճ) եւ արդի լաւայք։

ԿՐԱՆԻԴԱԿԱՆ ԵՌԱՑՄՈՒՆՔ

Կրանիդական եռացումներէ յառաջ եկած հողերը կը կոչուին կրանիդային, բրոյոկինային (protogine) *եւ Սիենական* (syénite) *ժայռք։*

Կրանիդը (granit, *հատաքար*) *բաղադրեալ է կուարզէ* quartz, *աւելի կամ նուազ մաքուր բիւրեղացեալ կոպճակաւէ*, silice *է*), *ֆէլսբաթէ* (feldspath, *բիւրեղային, սպիտակ եւ անկաղէ*, potasse, *ուաշնանէ*, soude, *բաղադրեալ քար*) *եւ միայարէ* (mica, *թերթաձեւ, աւազդական եւ թափանցիկ փայլուն քար*)։

Բրոյոկինը բաղադրեալ է ի բնէ դալքէ (talc, *կակուղ, կանաչագոյն եւ թեփոտ քար մ'է, բաղադրեալ մագնէսեան*, magnésie, *հողէ*) *եւ ֆէլսբաղէ, որոց ըստէպ կը միանայ քիչ մը կուարզ իբր տարր երկրորդական։ Սիենականը կը բաղկանայ ֆէլսբաղէ, ամֆիպոյէ* (amphibole) *եւ դրեթէ միշտ կուարզէ։*

Կրանիդական եռացմունք երկրաբանական նախնական եւ անցողական ժամանակաց մէջ մանաւանդ տեղի ունեցած են։ Եռացական կրանիդի ժայթմունք յաճախ կարած, ծակած են նախնական հողոց շարքը։ Նաեւ ըստ երկրաբանական դասակարգութեան ամենաբարձր սիկային հողերէն իսկ անցած են այս ժայթմունք։ Էլպա կղզւոյն Գամբանա քարակոյտին մէջ կրանիդը անցած է կըրածխային հողերէն։

Այս եւ այլ եւ այլ ժայռից ծագումն ստուգիւ եռացական է, ինչպէս կը յայտնեն իրենց բաղադրութիւնը, բիւրեղային կազմութիւնը, իրենց կոյտին ձեւը եւ այս կոյտերուն կապը ընդ սիկս ղորս կը բարձրցնեն։

Եռացական կրանիդաւոր հողոյ մը վրայ հանքաբանական տեսակէտով ճշդրիտ դաղափար մ'ունենալու համար, բաւ է ակնարկ մը ձգել նախնական կամ անցողական հողոց մէջ եռացական կրանիդի հոսումէն կազմեալ լեռնոտ երկրի մը վրայ։ Գլխաւոր եւ ամենաբարձր կրանիդական կոյտք, որք, այս լերանց մէջ, կնեսի (gneis, *խաւաղրեալ կրանիդ*) *եւ կերպարանափոխական ժայռից իբր նեցուկ են, մեծ մասերով կուարզաւոր կրանիդէ, կամ միոր հատիկներով փայլարաւոր* (micacé) *կուարզակիր կրանիդէ կազմեալ են։*

Յոյժ ֆէլսբաղական եւ խոշոր բիւրեղներով կրանիթք, (ինչպէս նաեւ սիենական ժայռք, կը կազմեն յաճախ անջատեալ սարեր եւ տիքեր (dyke, *երկու մակարդակի ներքեւ դրեթէ զուգահեռական կոյտք*)։ *Կ'երեւի թէ սոքա այս կուարզաւոր կրանիդներուն կազմութեան ատեն յետին եռացումներէ յառաջ եկած են։ Այս վերջինք, կամ ամենէն հնագոյնք, կենդրոնք բարձրացման, այց շուրջը կը բարձրանան եւ կը փոխակերպին սիկային հողերը, դրեթէ կլորաձեւ կոյտեր են։*

Կրանիդաւոր հողերը կը գտնուին պատահարեալ եւ լեռնոտ երկիրներու մէջ, ինչպէս ի Գաղիա Պիրենեան եւ Ալպեան լերանց մի քանի կողմերը, 'ի Պրիդանիա ի նահանգին Գաղիոյ, Վոսժ գաւառին մէջ, յՕվէրնիա՝ Լիմուլէնի եւ Վիվարէսի մէջ, Եւրոպայի եւ ափրիկէի ուրիշ շատ կողմերը եւ մանաւանդ վերջապէս Հիւս. Ամերիկայի մէջ։

Ամէն մարդ գիտէ թէ կրանիդը իւր կարծրութեանը, տոկունութեանը եւ երեւելի փայլունութեանը պատճառաւ զոր նորա մի քանի տեսակները ունին, աղնիւ քար նկատուած է։ Ամենագեղեցիկ կրանիդը Հիւս. Եւրոպոյ մէջ կը գտնուի։ Շուէտ եւ Նորվեկիան 'ընտիր կրանիդ կ'արտադրեն մինչ ցՀոլանտա։ Սկովտիան եւ Անգղիան կրանիդի ընդարձակ հանքեր ունին։ Գաղիոյ կրանիդը մանաւորաբար կը գտնուի Վոսժ լեռնադօտոյն մէջ, ի Պրըդանիա եւ ի Նորմանտիա Պօարպօնի եւ Լիմուզէնի մէջ։ Բարիզի փողոցներուն սալարկը (trottoire) *շրջանակող սալաքարինք պրըդանիոյ կրանիդ են։*

Սիենականը տեսակ մը անմաշ եւ անեղծ ժայռ մ'է յղկմամբ շատ գեղեցիկ փայլունութիւն մը կ'ունենայ։ Անոր ա-

մենաշնորհը տեսակը Եգիպտոսի մէջ կը գտնուի, ոչինչ հեռի ի Սիէնա քաղաքէն, յորմէ առած է գիւր անուն։ Նախնի Եգիպտացիք այս քարով շինած են իրենց քանդակեալ սիւները, արձանները եւ սփինքսները։ Մեծն Պետրոսի արձանին սլաուանդանը, ի Բեդերսպուրկ, Վանսոմի սեան խարսխին դրուագը, ի Բարիզ, ու Լուգսորի կոթողը, այսօր ի Բարիզ, սիէնական են։

Բրոյոկինան կրանիդային ժայռ մ'է, որ Ալպեանց շղթային մէջ կը կազմէ ըստիտակ լերան եռացական հակայատեսիլ երեւելի մասը։

ՊՈՐՓԻՒՐԱԿԱՆ ԵՌԱՑՄՈՒՆՔ

Պորփիւրական եռացմունք գրեթէ 'ի դէպ եկած են երկրաբանական երկրորդական ժամանակին մէջ։ Այս եռացմունք յառաջ բերած են բազմապիսի ժայռեր ի ձեւ տիֆի, որք կը նմանին հրային ժայռերով լի պատառուածներու եւ կը կազմեն եռացական կոյսեր հանդերձ բարձրացմամբ նախագոյ ժայռից։ Երկու դասուց բաժանեալ են նոքա. պորֆիւրֆ եւ դրաբֆ (trapp)։

Ռոսսոնոյ ՄԵԼԻՏՈՍ ԱՅՏԸՆԵԱՆ

ՄԱՐԴ ԵՒ ԲՆՈՒԹԻՒՆ

6

(Շարունակութիւն եւ վերջ)

Բնութիւն համայն, իւր ամէն մասանցը մէջ, իւր բարձրութեանցն ու խորութեանցն մէջ, փրփրադեղ ալեաց եւ վէտ 'ի վէտ ծածանմանց վերայ, մառուտ մրրկին եւ խարշող խորշակին մէջ, սառին ու ձիւնին մէջ իսկ ունի 'ի ձեռին մի դրօշ հողմածածան, որ յաղթիկու եւ գլխաւոր պատկերանիշն է Բարին։ Գոգցես հոն մի ճարտար ձեռն դրօշմած է այս բառ միմեանց աննման եւ հակակիր տարերաց եւ նիւթոց վերայ, այս բառ՝ զոր կ'գլանայ մարդկային թերուս դատողութիւն այն ընդարձակ աշխարհին, որոյ ամէն գործն եւ շարժումներն կ'քարոզեն գբարին-գբացարձակ բարին։

Ո՛րքան առատաձեռն է բնութիւն մեր կենաց ամենահարկաւոր բաներուն մէջ։ Լեռներէ բարձր է օդային ովկիանն զոր կ'շնչեն յարաժամ կենդանիք եւ բոյսք, եւ մարդն ամէն վայրկեան քսան կամ քսան եւ հինգ անգամ կ'ընու իւր թոքեր դոփաւ, առանց որոյ պիտի կասէին գործելէ ճարտար գործարանքն այս մարմնոյն։ Նաեւ ջուրն որչափ սերտ կապակցութիւն ունի բուսական եւ կենդանական կենաց հետ, ի՞նչ բան ունինք առաւել քան զջուր, որ գոգերն են այն հրակայ ովկիանները՝ որք աշխարհի մեծ մասը կգրաւեն եւ որոյ խորութիւն անմատոյց է մինչ իսկ մեծ ձկանց։ Տեսէք առուակն որ կ'շարժի, սահանքն որ կ'խոխոջէ, գետակն ու գետն որ յաշխարհէ յաշխարհ կ'երթան անձանձիր, ծովն ու ովկիանն որ կ'գոռան, գոցա մէջ շարժող եւ գոռացող տարրն ջուրն է, տիեզերաց գործարանին ճարպն, այնչափ առատ որչափ պարտէր ունենալ բարի բնութիւն մի։

Ցուշ բերէք նաեւ այն մեծ ջահն, որ երկնից դատարկութեան մէջ առանց շեղթայի կախուած է, ինչպէս ամէն կողմ կ'նետէ իւր լուսաձոյլ շողեր ծիրանի, գոգցես մարգարիտներ ու ադամանդ եւ ոսկի կ'ցանէ երկրի չորս հովերը, այո՛, քան զմարգարիտ եւ ոսկի աւելի արժէքաւոր բաներ, զի այդ շողեր քան զնոցա մեծագոյն եւ անդրագոյն վախճանի մը համար ստեղծուած են, եւ որչափ ճոխ եւ փառաւոր է կերպարան այդ բոց հընոցայն, որ գործ հազարաւոր կանթեղներ չկարեն վատարել, եւ որ ամէն օր կուգայ այդ տալու այս փոքրիկ խարանին՝ իւր իւր Արարչին ձեռագործին։

Ահա ընկուզենին – վիթխարի ծառոց այդ եղական անձնաւորութիւնն, որ իւրեւ աշտարակ եթերասանձ կ'բարձրանայ առաջի մեր, իւր ճիւղեր կ'տարածէ ընդ ամէն կողմ, այնչափ բարձր, այնչափ ընդարձակ եւ տերեւալից, որ ստէպ զուգորդած է ինձ երկրաբանական այն վսեմ շրջանի – ածխաբեր դարու այն յաղթծառերն որք յերկնից յերկիր շղթաներ ձգած էին իւրեանց երկնաբերձ հասակաւ՝

այդ նախնի ժամանակաց մէջ։ Ահա ընկուզենին – մի զինուոր զրահաւոր, որ աներկիւղ պարզած է զիւր կուրծ առաջի վնասակար յարձակմանց։ Հիւսիսէն փոթորիկն եւ հարաւէն խորշակն իւրեանց տապալիչ եւ վնասաբեր շնչով կու գան կ'անցնին, եւ սրչափ յաճախ գեղաբոյր շուշանն եւ չէկ վարդն, քաղցրիկ դեղձենին եւ խոշոր խնձորենին կ'պատսպարուին, զի այդ հսկայ ծառեր ունին իւրենց իբրեւ զզարիսպս։

Կուդայ փոթորիկն եւ աւելի ահարկու զօրութեամբ քան երբեմն Աննիպալ 'ի վերայ Հռովմի, փոթորիկն – այդ օդային պատերազմի անպարտելի մանգղիոնն, որ կ'փշրէ, կ'քանդէ, կ'կործանէ։ Կու գայ փոթորիկն – բնական չարեաց մին, եւ այդ իսկ կ'ծառայէ 'ի մի բարի նպատակ, շատ անգամ փոփոխելով եւ մաքրելով քաղաքի մը ապականեալ օդն՝ որ այլով միջոցաւ գուցէ չպիտի մաքրուէր։

Բայց կան լեռներ, բնութեան վսեմ պարիսպներ, որոց շրջանակին մէջ սրչափ յաճախ քաղաքք պաշտպանուած են ի դուռ փոթորկաց եւ ի չանթից, զի լերինք յաղթապարանոցք իբրեւ մայր բարեաց իւրեանց ծոցոյն մէջ կ'ամբարեն եւ կ'շղթայեն այդ ահիպարանոց եւ խստերախ զօրութիւններն զի մի գուցէ չարիս յառաջ բերեն։ Այդ մայր լեռներու գագաթէն կը հոսեն անընդհատ կաթնաբուղխ առուակքք, քաղցր եւ հեշտաքայլ, եւ կ'երթան ասա եւ անդ, ուր կեանք կայ, հոն իւրեանց զովիկ կաթիլներն բաշխելու։

Մի կապուտակ գմբէթ կայ մեր գլխոյն վերայ, անհո՛ւն եւ անսահման. մի կապոյտ ծով կայ ծայրածաւալ առաջի մեր, անեզր եւ անբաւ, ասա մի լեռն որ անշարժ եւ շարժուն վտակաց է մայր, անդ մի դաշտ արգասաւոր, ուր հասկք ցորենոյ կ'փայլին ոսկեթել. ամէն ուրեք ծաղկալից պարտէզներ. ամէն կողմ կեանք, զօրութիւն, զուարթութիւն եւ շարժուա՛ր. եւ ո՞չ ապաքէն ոչքա իւրեանց ծառայութեամբ եւ յատկութեամբ բարի են։

Զմնանանք ըսելու նաեւ թէ հանդպական դոյներու անհուն զանազանութիւն մի կայ յերկինս։ Պայծառափայլն Սիրիոս կ'շողայ երկնից հաստատութեան մէջ ըստիպակ դունով իբրեւ երկրորդ արեգակ դիշերոյ։ Վարդագեղն Անթարիս կ'բոցավառի կարմիր դունով իբրեւ հուր հնոցի։ Երկնաբոյրն Կաստոր՝ կիսայլի կանաչագեղ. քաղցրանուագն Լիրա երկնագոյն եւ բաւիղլա դեղնագոյն։ Երկնապանծն Օրիոն եւ փառապսակն բազմաստղ կ'վառին ընդ միշտ զանազան դոյներով։ Հեղհամբոյր տիանի (լուսին՝ ըստ բացատրութեան Պայրընի) արծաթի սաղաւարտն կ'ծածանի յօդ. եւ արեգակն – եօթն տարրական դոյներու միութիւնն, կ'վառի մի շլացուցիչ լուսով։ Ո՞չ ապաքէն այսոքիկ ընդ միշտ կ'պատկերին մեր առջեւ մշտափթիթ եւ ծաղկալից գարուն մի անդ յերկնի, ուր բազմաձեւ են փունջք ծաղկանց 'ի գոյն ծայրակարմիր ծիրանւոյ, ուր առաւել գեղանի եւ անթառամ են վարդ եւ շուշան շնորհագեղ։

Քանի որ կ'ապրինք աշխարհի վերայ, մեր ականջներ չպիտի դադրին լսելէ բընութեան լուռ եւ անձայն ալեքներն յաւերժական, եւ այն ներդաշնակ օրհներդն որ ամենաստ ունի իւր դեղեցիկ արձագանքներն որք կը հռչակեն զբնութիւն համակ բարի։ Բնութեան անբաժանելի եւ անստգիւտ յատկութեանց մին է այս, ուր լոյսն կ'շողայ, ուր ծաղկունք կ'բուրեն, ուր ատեղք կ'փայլին, ուր կեանք կայ շարժուն, եւ ուր կայ ամենայնի ներդաշնակութիւն միացեալ գեղեցկութեան զօգակապով։ Յերկնի կայ գոյներու անհուն բազմութիւն մի. յերկրի կայ բոյրերու չքնաղ զանազանութիւն մի. եւ անդ ընդ ծովու եւ ընդ հողով կան գանձեր, որովք կ'իրոնստայ չքեղապանծն Արեւելք, եւ ականք պայծառափայլք որ զաստեղայ բերեն զնոմանութիւն։ Եւ այսպիսի մի բնութիւն ուր դեղեցկին ամբողջութիւնն կայ պատկերացած, եւ ուր կեանք եւ գունդք մշտնջենապէս կ'շարժին ժամանակին բոլորաձեւ աղխին մէջէն, իւր ամէն մասանցը մէջ անեղծ դրոշմուած ունի Աստուածային ճշմարտութիւնն – « Եւ ետես Աստուած զամենայն զի բարի են »։

Ակն. Ա.

ՇՈՒԷՏ ԵՒ ՆՈՐՎԵԿԻԱ

Սառնային հիւսիսի հեռակայ կողմերն գեղեցիկ երկիր մը կայ։ Եքեղ երկիր մ'է այն, ձիւնափայլ, լերկ ու փառաշուք լեռներով, խոր, նեղ եւ անտառուտ հովիտներով լերանց վայրի անցքերով, վճիտ եւ գեղաղարդ լճակներով, անսահման անտառներով որոց առանձնութիւնն դողդոջ կ'ամրէ մարդոյ անհանդարտ ոգին. մեծ եւ սքանչելի ծովածոցերով որք փառաւոր տեսարանաց մէջէն անցնելով ցամաքին շատ ներսերն մտած են։ Խիստ գեղեցիկ են նաեւ այն անհամար գետակներն որոց բիւր ըղձանման ջուրերն կը փոփոխեն իրենց ստուերներն եւ գոյներն, մինչ արեգական ճառագայթներն անոնց վրայ կիյնան, երբ կուղեւորին անոնք դէպ յարկիան, անթիւ ջրվէժներ յօրինելով իրենց ճամբուն վրայ, եւ այդ ջրվէժներու երաժշտութեամբ լցունելով օդն. կան այնպիսի գետեր եւ հոսանքներ որք լերանց բարձրութիւններէ հապճեպով վարի վիհերուն մէջ գահավիժելով այնքան վսեմ, այնքան գեղեցիկ եւ այնքան սպիտակափայլ ջրվէժներ կը շինեն որ տեսնողն երբեք չձանձրանար անոնց վրայ նայելէն, անոնք իւր առջեւ դիւթական տեսիլի մը նման կերեւին, որոյ իրականութեանն հաղիւ թէ կրնայ հաւատալ։ Ասոնց իբր հակապատկեր ամայի եւ անբերրի անսահման երկիրներ, եւ ապառաժներ եւս կան որք բազմիցս ծածկուած են ջրերու բերած բազմաձեւ քարերով և ճախճախուտ վայրերով, ամենքին այնքան տխրատեսիլ որ օտարականին վրայ կը բերեն միայնութեան զգացում մը յորմէ 'ի զուր կը ճգնի խուսափիլ։ Կան նաեւ ծովերու եւ լճերու բլրոց եւ լերանց քովերն այնպիսի անտառային դաշտավայրեր, հանդարտիկ եւ վսեմ, որ մարդ կը բերկրի անոնց մէջ երկար ատեն դեղերիլ։ Գոհունակութեան նշանաւոր պատկեր մը կը ներկայեն այն մեծ եւ փոքր մշակեալ երկիրներն եւ պտղալի պարտէզներն եւ հովիտներն որոց շուրջն պատած են անտառներ կամ ապառաժներ, ասոնց մէջ կը տեսնուին ագարակներ եւ խրճիթներ որոց շուրջն գեղահեր մանկիկներ կը խաղան։ Այսպիսի են Շուէտի եւ Նորվեկիոյ բնական տեսարաններն։ Բնութիւնն 'ի Նորվեկիա առաւել վսեմ է քան 'ի Շուէտ, բայց Պալթիկի եղերաց վրայ գեղջկական դաշտավայրերու զմայլելի տեսարաններ կը ներկայանան։

Մայիսի վերջին օրերէն մինչ ցվախճան Յուլիսի, այս երկրին հիւսիսային մասանց մէջ, արեգակն դիշեր եւ ցերեկ կը ծագի անոր լերանց, ծովածոցերու, գետոց, լճաց, անտառաց, հովտաց, քաղաքաց, գիւղից, հիւղից, դաշտաց եւ ագարակաց վրայ, եւ այսպէս Շուէտ եւ Նորվեկիա կրնան կոչուիլ «Երկիր Դիշերային Արեգական»։ Այս շարունակական աւընջեան ժամանակամիջոցին մէջ, աստեղք երբեք չեն երեւիր, լուսինը ժամանակ մը կառնու և երկրի վրայ լոյս չփռեր։ Ամառը կարճ է, վայրի ծաղկունք աճելու. բողբոջելու եւ թառամելու համար պէտք եղած ժամանակը կը գտնեն, եւ երկրագործը հաղիւ ժամանակ կը գտնէ ժողվելու իւր հունձք որ երբեմն ամառնային սառոյցով կը վնասուին։ Դիշերային ա-

ըեդական անցնելէն մի քանի շաբաթ յետոյ արեգակնային ժամերն կսկսին կարճիլ ապադաբար, եւ օդոստոսի մէջտեղերն օդը կըսկսի ցրտիլ եւ դիշերներն կը պակին, թէպէտ ցերեկ ատեն արեգակը ջերմ է։ Յայնժամ խոտը կսկսի դեղնիլ, տերեւներն կը դունատին, կը թառամին եւ կը թափին. ծիծառներն եւ ուրիշ դաղթական թռչունք կը փախչին դէպ 'ի հարաւ, արշալոյսը եւ վերջալոյսը դարձեալ կը հասնին, ասոնք մի առ մի յերեւան կուգան, եւ պայծառապէս կը փայլին ժիգունեալ կապոյտ երկնից վրայ. լուսինը դարձեալ ինքզինք ցոյց կուտայ իբր թագուհի դիշերոյ եւ կը լուսաւորէ ու կը զուարթացնէ Աքանտինավիոյ ձմեռուան երկար եւ մթին օրերն։ Վերջապէս ժամանակը կուգայ յորում արեգակը բոլորովին կ'անհետանայ, եւ սակայն այժմ երկինք լուսոյ եւ փառաց բոցով մը կը փայլի, եւ ասոնք եւ լուսին կը ժիգունին հիւսիսային շքեղութեան առջեւ։

Երբոր մարդ արագընթաց բալխերներով սանայ այդ պայծառ դիշերներու մէջ ձիւնապատ լերանց, բլրոց, հովիտներու եւ սառուցեալ դետոց եւ լճաց վրայէն, կզգայ որ թէպէտ ուրիշ երկիրներ կան ուր ձմեռ չկայ, ուր ծաղկունք կը փթթին սղջոյն տարին, բայց ոչ ուրեք կրնայ մէկը վայելել այդ շքեղ դիշերներն։

Այս երկրին մէջ կը բնակի քաջ, պարզ ուղղամիտ ու բարի մարդկան ցեղ մը։ Ասոնք սերեալ են այն հին հիւսիսային ցեղերէն որ վաղեմի ժամանակաց մէջ, երբ Եւրոպա գերութեան շղթայներով սառնացեալ էր, ազատութիւն վայելող միակ ժողովուրդն էին, եւ իրենց հաստատած օրինօք կը կառավարուէին, և յորժամ իրենց ապառաժուտ և փոթորկալից ծովեղերքէն ելան հեռաւոր երկիրներ երթալու, պատերազմի կամ աշխարհակալութեան համար, թէ ծովու և թէ ցամաքի վրայ քաջութեան և խիզախութեան մարմնաւորութիւնն եղան։ Այս ժողովուրդներն մինչեւ ցայսօր իւրեանց բարուց անջնջելի տպաւորութիւնն թողած են բոլոր այն երկրաց մէջ ուր իրենց յաղթութիւններն կատարելով հաստատուեցան բնակելու, և Անգղիա այս ցեղին պարտական է իւր ստացած աղատութիւն և իւր ժողովրդեան քաջ բնաւորութիւն։ Հեռաւոր վայրեր թափառելու, ծով սիրելու և հեռակայ երկրաց տիրապետելու յատկութիւններն Անգղիացիք գլխաւորաբար ստացած են այս ցեղին հետ խառնուելով։

ԱԶԴ

Արդոյ բարեկամ մը կը հարցնէ մեզի թէ անտեսական խնդրոյ վերայ գրուած յօդուածներու տեղի ունիմք Բիւրակնի մէջ։ Կը պատասխանեմք, այո՛, միայն թէ հանրութեան ճաշակին համեմատ ոճով պէտք է գրուած ըլլալ։

Այս առթիւ կը ծանուցանեմք նաև մեր այն պատուարժան բարեկամաց, որ կուզեն աշակցիլ մեզ իրենց գրական աշխատութիւններով՝ պէտք է իրենց գրութիւնքն կարելի եղածին չափ կարճ, խմաստալից ընեն, որպէս զի ծառայեն հանրութեան։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Հոկտեմբեր 4/16 Շբթ. 1883

Այս միջոցիս Եւրոպական լրագրաց ճոխ նիւթ մատակարարող՝ եւ հանրութեան ուշն գրաւող խնդիրն եղաւ Սպանիոյ Ալֆոնս արքային այցելութիւնն 'ի Փարիզ, 'ի մայրաքաղաքն ողջոյն քաղաքակիրթ աշխարհի ըստ Վիքթոր Հիւկոյի։ Գաղիական կառավարութիւն փափաք յայտնած էր որ այսպիսի այցելութիւն մը կատարուի եւ Ալֆոնս արքայն ըստ իւր բաղձանաց և ըստ հրաւիրանաց Գաղիոյ կառավարութեան Գերմանիայէն վերադարձած միջոցին այցելեց նաեւ Ֆրանսական մայրաքաղաքն։ Գերմանիոյ մայրաքաղաքին մէջ շքեղ ընդունելութիւն մը եղած էր իրեն. և Ժերունաղարդ Վիլհելմ կայսրն որ կերեւի թէ մանաւոր համակրութիւն մը կ'տածէ առ ծաղկահասակ արքայն, պակաս բան չէր թողած արժանաւորապէս մեծարելու իւր արքայական հիւրն՝ և ըստ որում արքայական պատիւներուն մէջ նշանաւոր և արքայից հաճոյական պատիւ մ'ալ պատուական գնդապետութիւն է, վասնորոյ Գերմանիոյ կայսրն ուղեց այս վերջին պատիւն ալ նուիրել իւր հիւրոյն, և կըսուի թէ առանց նախապէս գիտցուած լինելու, կայսրն ձիաւոր զօրաց գնդապետի մը համազգեստ ալ պատրաստել տուած լինելով՝ յանկարծուստ ընծայեց Ալֆոնսի այս պատուական աստիճանն։ Եւ չգիտեմք ինչպէս՝ այսպէս պատահած էր որ այդ Իւսլաններու գունդն որոց գընդապետն եղած էր Սպանիոյ թագաւորն այդ պահուն կը բանակէր 'ի Սթրազպուրկ որ վերջին Ֆրանքոյ — Գերմանական պատերազմի ատեն Գաղիոյ իշխանութենէն կորզուած քաղաքներուն գլխաւորն է։ Ահա այս էր պատճառն այն նախատալից ընդունելութեան որ ողջոյն քաղաքակիրթ աշխարհի մայրաքաղաքն ընծայեց դրացի աղգի մը վեհապետին որ հրաւիրուած էր Գաղիոյ կառավարութենէն և որ համակրական զգացումներ կը տածէր առ Գաղիական աղգն. զի այդ աղգին մէջ անցուցած էր իւր աքսորանաց մանկական տարիներն։ Անտարակոյս կարի դժբաղդ պատահար մ'էր այս, և թէպէտ ամեն մարդիկ առհասարակ հասկացած կերեւին որ այդ նախատալից յոյցերուն հեղինակներն Գաղիոյ աղգին և մայրաքաղաքի բնակչաց մի աննշան փոքրամասնութիւն միայն կը կազմէին. բայց եւ այնպէս այն իրողութիւն թէ ասանք օրեր յառաջ դրգռուած էին Փարիզեան մամուլէն և ինչպէս կը կարծուի մինչեւ անգամ պաշտօնական անձինքներէ, խնդիրը իրապէս կը ծանրացնէ։ Խնդրոյն ծանր երեւոյթ տուող ուրիշ իրողութիւն մ'ալ այս է որ կառավարութիւնը չկրցաւ այս նախատական արտայայտութիւններն կամ իւր անկարողութեան՝ և կամ իւր դըժկամակութեան պատճառաւ։ Ասանցմէ ոչն որ լինի բուն պատճառն բաւականապէս անպատուութիւն կը բերէ արդի Գաղիական կառավարութեան։ Արդէն յայտնի եղած էր որ պատերազմի պաշտօնեայ՝ Թիպոտէն զօրավարն բաւական մեծ դեր մը ունեցած է այս եղելութեանց մէջ։ Հիւանդութիւն կեղծելով թագաւորին Բարիզ հասած օրն նախագահին և միւս պաշտօնէից հետ կայարանն գացած

չէր Նորին Վեհափառութիւն դիմաւորելու համար. եւ այժմ հաստատուած է որ այն օրուան անկարգութեանց գլխաւոր պատճառներէն մին ինքն եղած էր։ Խնդիրն այս է որ բոլոր այս հակագերմանական Գաղիացիք Իւղանններու դնդապետութեան գործոյն ներքեւ Պիզմարքեան գաղտնի մեքենայութիւն մը նշմարել կուղէին. կը խորհէին թէ նոր հնար մ'է այս Պիզմարքի ուղղէն եղած Սպանիական եւ Գաղիական աղդերն իրարու հետ գժտեցնելու։ Կըսէին թէ Պիզմարք իշխանն կայսեր առաջարկած է յատկապէս Սթրազպուրկի Իւղանաց դնդին դնդապետութիւն ընծայել Ալֆոնս արքայն որպէսզի կատարելապէս վերաւորէ Գաղիական աղդին դիւրազդացութիւն։ Սակայն անոնք որ Գերմանիոյ զինուորական դործոց և Վիլհելմ կայսեր զդացման մօտէն տեղեակ են, կատարեալ ապահովութիւն կուտան որ Պիզմարք եթէ ուղէր իսկ այսպիսի նենդամիտ դործ մը չէր կարող ընել. որովհետեւ Վիլհելմ կայսրն ինք բաձարձակ տէր է բոլոր բանակի վերաբերեալ դործոց եւ մանաւոր զդուշութիւն ունի որ ոչ ոք եւ ոչ իսկ Պիզմարք իշխանն որեւէ միջամտութիւն եւ թելադրութիւն իսկ չընեն այդ տեսակ դործոց մէջ, միւս կողմանէ ալ անոնք որ լաւ կը ճանչեն Վիլհելմ կայսեր բարքը, կատարելապէս վստահ են որ կայսրը երբեք նշանակեալ ցած խորհուրդներն կրած չէ այդ բոլոր դործոյն մէջ. և թէ իւր միակ նպատակն եղած է կայսեր մը նշանաւոր պարդեւն նուիրել հիւր արքայի մը։ Եւ սակայն Փարիզի խուժանը անխոհեմ մամուլի մը միջոցաւ լուրի դրդռեալ էր եւ այս դործոյս մէջ աղդային հպարտութեան թշնամական հարուած մը նշմարելով՝ կը պատրաստուի ինք եւս վոխադարձաբար թշնամանելու։

Փարիզի մեծ ամբոխ մը ժողոված էր այն օրն երկաթուղւոյ կայարանին շուրջը և այն հրապարակին վրայ ընդ որ պիտի անցնէր թագաւորին կառքն։ Մինչդեռ ներսը կայարանին ընդարձակ և չքեղապէս զարդարեալ սրահին մէջ կը կենային հանրապետութեան նախագահն ժիւլ Կրէվի, նախարարապետն և այլ նախարարք, բարձրաստիճան պաշտօնեայք և Բոչիլանեան որք իբր հիւսիսային երկաթուղւոյ տնօրէնք հոն կը դտնուէին ողջունելու Նորին Վեհափառութեան դալուստն, դուրսը այս մեծ ամբոխն պատրաստ կը կենար պաշտօնական քաղաքավարութեան մի կատարեալ հակապատկերն ներկայելու մի քանի վայրկեան յետոյ։ Հանրապետութեան նախագահն պատուասիրական և սիրալիր խօսքերով ընդունեց զթագաւորն և ներկայացուց անոր այլեւայլ նախարարներն։ Թագաւորն մի քանի վայրկեան քաղաքավարական խօսքեր փոխանակելէ յետոյ իրեն համար պատրաստուած կառքն նստաւ Պլանքո զօրավարին հետ, Եւ այն վայրկենին որ արքայական կառքը սկսաւ յառաջանալ՝ ահա խուժանն բարձրադոչ աղմուկներով, ճիչերով և սուլելու ձայներով լցուց օդն։ Այս մեծ բաղմութիւնն մեծաձայն կաղաղակէր «Անկցի Իւղանն, անկցի Պիզմարք.» Մինչ արքայական կառքն ձիաւոր զօրքով շրջապատեալ կարելի եղածին չափ արագաւարար կը յառաջանար, ամբոխն

բոլոր ճամբուն վրայ ուր որ առիթն ներկայանար կառուցին բաւական մեծաձայն աղաղակաւ կը գոչէր «Անկցի Իւհլանն, անկցի Պիզմարք»։ Այսպիսի աղաղակներու մէջէ վերջապէս թագաւորն հասաւ Սպանիական դեսպանատունն ուր պիտի օթեւանէր։ Կառքէն վար իջաւ սակաւ ինչ ժամանակ բայց հանդարտ, «Խուժանին գոլծն է այս միայն» ըսաւ։ Երբոր հարցուցին իրեն թէ իր կատարած ուղեւորութիւններէն հաճոյք զգաց. «Այո՛, ըսաւ մեծ հաճոյք զգացի մինչև յայսօր»։ Երբոր իրիկուան դէմ Եվիսէի պալատն գնայ այցելելու Պ. Կրէվի, դարձեալ ճամբուն վրայ նոյնատեսակ ճիչեր բարեւեցին զինքն։

Անշուշտ այսպիսի նախատանաց մէջ անհնարին էր թագաւորին երկարել իւր այցելութիւնն 'ի Փարիզ։ Եւ մտադիր էր հետեւեալ օրն իսկ մեկնելքաղաքէն. բայց հետեւեալ օրն հանրապետութեան նախագահն այցելեց թագաւորին, որպէսզի անոր եղած նախատանաց հատուցում մը ընէ և ջանայ համոզելու որ այն օրն մնալով ընդունի խնճոյքի մը հրաւէրն որ տեղի պիտի ունենար նոյն իրիկունն նախագահական պալատն մէջ 'ի պատիւ թագաւորին, «Ես եկած եմ» ըսաւ Պ. Կրէվի «խնդրելու ձեզմէ յանուն Գաղլոյ որ չչփոթէք զինքն երէկուան թշուառականաց հետ որք աղարտեցին աղգին համբաւն այնպիսի ցոյցերով զոլս ես կը քամահեմ. դժբաղդաբար մեր օրէնքն անկարող են զրկելու այսպիսի ցոյցերն. կ'աղաչեմ ղձեր Վեհափառութիւնն որ ձեր աղնուասիրտ բարեկամութեան նոր ապացոյց մը տաք մեզ՝ ներկայ լինելով այն խնճոյքից որ այս երեկոյ բոլոր կառավարութիւնն պիտի հաւաքէ իմ սեղանոյս շուրջն. յայնժամ պիտի տեսնէք դուք Գաղլոյ ճշմարիտ զգացումն։» Ասոնք էին այն աղնիւ խօսքեր որ այս պատկառելի ծերունին որ ամենուն ակնածութիւնն դրաւած է, խօսեցաւ թագաւորին բողոք բառնալու 'ի դիմաց ուղղամիտ Գաղլոյ ընդդէմ նախատանաց խուժանին։ Երիտասարդ թագաւորն մեծապէս սրտայուզուելով այս խօսքերուն վերայ հետեւեալ կերպիւ պատասխանեց. «բարձրամիտ և աղնիւ ազգի մը իրը դլուխ չէի կրնար երկարագոյն մնալ ասա առանց նորա արժանապատուութեան անարգանք բերելու, և այս պատճառաւ անօրինութիւն ըրած էի մեկնելս, բայց փոփոխելով Ֆրանսայի համար իմ ունեցած յարգանացս նոր հաւաստիք մը ընծայել, թէև իմ զգացած յարգանացս այսքան յոռի փոխարինութիւն եղաւ, կը հաւանիմ Գաղլոյ հանրապետութեան նախագահին առաջարկին»։

Այն իրիկունն խնճոյքին ներկայ լինելով՝ հետեւեալ առաւօտն կանուխ մեկնեցաւ քաղաքէն երթալու 'ի Մարսիլիա։ Բայց իւր բոլոր վարմունքն այս յուզմանց մէջ՝ իւր վեհանձնութիւնն, քաղցրութիւնն և արիութիւնն՝ մասնաւորապէս Սպանիական աղգին համակրութիւնն մեծապէս աճեցնելու նպաստեց, և թէ որ Ալֆոնս ԺԲ. միայն իւր անձն և աղգատոհմն մատծէր առանց նկատում ունենալու այս երկու աղգաց առնչութեանց, պէտք էր որ օրհնէր այդ օրն յորում հրապարակաւ նախատուեցաւ Գաղլոյ մայրաքաղաքին մէջ. քանզի ատոր հե-

տեսանքն այն եղաւ, որ Սպանիոյ մայրաքաղաքին մէջ նմանը չտեսնուած շքեղ և եռանդագին ընդունելութիւն մը եղաւ իրեն։ 200,000 ի չափ մարդիկ որոց մէջ կը դտնուէին ամեն կարգի անձինք, կեցցէներու շարունակական թնդիւններով տարին թագաւորին կառքն 'ի պալատ, և ժողովրդեան ցոյց տուած համակրանքը և սէրը պարզապէս աննկարագրելի էր։ Լորտ Պէյքըն կըսէր թէ մարդիկ յանկարծական մեծ յաջողութիւններու կը հասնին ուրիշներուն դործած սխալներովն։

Երբոր Ալֆոնս Մարիսէն մեկնեցաւ, իւր դահն այնքան հաստատ չէր և մթին ամպերու ներքև էր. սակայն Փարիզի ժողովրդեան սխալանքը այսօր ղինքը խիստ ժողովրդական անձ մը ըրած է ամբողջ Սպանիոյ մէջ։ Իւր դաղուստը ողջունելու համար ամեն կարգի մարդիկ ժողուուած էին, կոչդիւղացիներ որ հեռի տեղերէ եկած էին զարբայն ողջունելու, խառնուած էին ամենէն աղնուական մարդկանց հետ. և դեղանի ու աղնուական տիկնայք կը մրցէին այրերու հետ իրենց կեցցէներու դոչումներովն։ Ժողովրդեան ամեն դասուց մէջ՝ արքային անձին նկատմամբ այնպիսի համակրանք մը կը տեսնուի որ ապահով է ըսել թէ թագաւորական դահն հիմայ բոլորովին հաստատուած է ըստ մարդկային տեսութեան։ Ահա այս բարիքը ըրին Գաղիացիք Ալֆոնս ԺԲ ին, իսկ իրենք առաջեցին։ Դրացի ժողովրդեան մը և ցեղակից ազգի մը բարեկամական զգացումներն ցրատցուցին և արդէն ուրիշ բարեկամաղդեր ալ շատ չունենալով՝ դրեթէ մինակ մնացած են Եւրոպիոյ մէջ։ Այս տեսակ ցոյցերն թէպէտ կրնան անկարեւոր համարուիլ, և անոնց ենթակայ եղող անձինք կրնան շատ մոռնալ զանոնք, բայց շատ դժուար կը մոռնան զանոնք ենթակայ եղող ազգերն։ Երբ 1867 ին Ռուսաց Զարն այցելեց 'ի Փարիզ՝ այն ատեն Գաղիացիք ցոյց մը ըրին իրեն դէմ, և թէպէտ Փարիզի մէջ շուտով մոռցուեցաւ այս ցոյցն և անոր յարակից պարագաները, սակայն երբ Ծերունին թիւր 1871ին դնաց 'ի Բեդրսպուրգ դաշնակից մը դտնելու հոն ընդդէմ Գերմանական արշաւանաց, դտաւ թէ դեռ հոն մոռցուած չէր այդ աննման համարուած ցոյցն և տեսաւ թէ որքան ծանրագնի եղած էր այն Գաղիոյ համար։

Կըսուի թէ Անդլիական դեսպան Լորտ Տըֆիէրին եւ իւր Տիկինը վաղը Կայսերական սեղանին վրայ ճաշելու հրաւիրուած են։ Այս առաջին անգամ է որ Տիկին Տըֆիէրին Ն. Կ. Վեհափառութեան սիւսի ներկայանայ։

Վագրթ իւր անցեալ օրուան թուոյն մէջ կը ծանուցանէր թէ Վեհ. Սուլթանի կողմանէ այլ եւ այլ կարգի պատուանշաններ շնորհուած են Մայրաքաղաքիս առողջապահական Յանձնաժողովոյ անդամներուն, յորոց մին է Մեծ. Տօք. Պ. Մատթէոսեան Էֆէնտի։

Կիպրոսի Անդլիական կառավարութիւնն ծանոյց տեղւոյս Անդլիական դեսպանատան թէ՝ « Այժմ ուղեւորք թղթաբեր շոգենաւով կամ աւստրիական շոգենաւով կրնան գալ առանց քարանթինա կրելու »։

Խմբագիր-Տնօրէն
Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԹԻՃԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

Զագմագնըար, Ցակոբեան խան, Թիւ 13